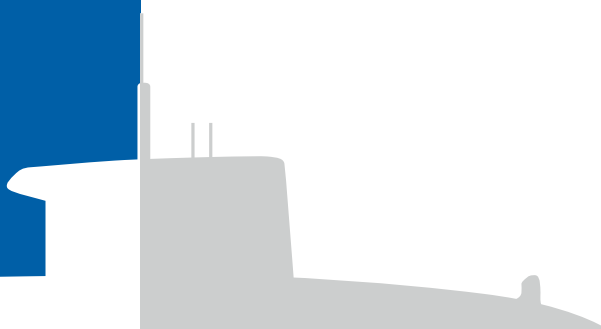

Ministerie van Defensie

Programma Vervanging Onderzeeboot- capaciteit

2de voortgangsrapportage
maart 2023

Inhoudsopgave

1. Inleiding	5
1.1 Doel en afbakening	5
1.2 Ontwikkelingen sinds de eerste voortgangsrapportage	5
1.2.1 Voorbereiding offerteaanvraag	5
1.2.1 Voorbereiding offerteaanvraag	5
1.2.2 Governance en programmabeheersing	6
1.2.3 ADR aanbevelingen bij eerste voortgangsrapportage	6
2. Product	8
2.1 Eisen aan onderzeeboot en bewapening	8
2.1.1 Totstandkoming eisenpakket voor RFQ	8
2.1.2 Beheersing risico's aanpassingen (MOTS-) ontwerpen	8
2.2 Stand van zaken offertetraject	9
2.2.1 Onzekere ontwikkelingen defensiemarkt	9
2.2.2 WNV en betrokkenheid Nederlandse industrie	9
2.3 Transitieplan	10
2.3.1 Status maatregelen langer doorvaren Walrusklasse	10
2.3.2 Mogelijke impact op inzetbaarheid onderzeebootcapaciteit	11
2.4 Gerelateerde projecten	12
2.4.1 Torpedowerk- en ondersteuningsschip	12
2.4.2 Bewapening	12
2.4.3 Vastgoed en infrastructuur	12
2.4.4 IT	13
3. Tijd	14
3.1 Planning	14
3.2 Vervolgstappen	14
3.2.1 Ontvangst offertes, beoordeling en gunning	14
3.2.2 DMP D-brief	15
4. Geld	16
4.1 LCC-budget	16
4.2 Investering	16
4.3 Instandhouding	17
4.4 Transitiekosten	17
5. Industriële samenwerkingsovereenkomst	18
5.1 Belang NLDTIB en Nederlandse betrokkenheid	18
5.2 Uitwerking concept-ICA's	18
6. Risico's	19
6.1 Risicomanagement	19
6.2 Ontwikkeling risicoprofiel	19
6.3 Actuele risico's op geld en tijd	19
Bijlagen	20
Bijlage A Lijst van begrippen en afkortingen	21
Bijlage B Internationale ontwikkelingen	23
Bijlage C Governance en projectorganisatie	25
Separaat verzonden:	
Bijlage D (Vertrouwelijk) Bewapening	
Bijlage E (Vertrouwelijk) LCC, risicoservering en mitigerende maatregelen	
Bijlage F (Vertrouwelijk) Belangrijkste risico's	

1. Inleiding

1.1 Doel en afbakening

Het programma vervanging onderzeebootcapaciteit (VOZBT) heeft als doel om tijdig te voorzien in vier *long range*, veelzijdig inzetbare, conventioneel voortgestuwde onderzeeboten met aanzienlijke maritieme slagkracht. Deze bemande onderzeeboten moeten de daarop volgende drie decennia inzetbaar zijn binnen het NAVO-verdragsgebied en in andere regio's waar de (veiligheids-)belangen van het Koninkrijk moeten worden beschermd, zoals in het Caribisch gebied. De onderzeeboten vormen een belangrijke en veel gevraagde niche-capaciteit, waarop ook onze bondgenoten en partners de komende decennia moeten kunnen blijven rekenen.

In de huidige fase van het programma VOZBT wenst de Tweede Kamer jaarlijks over de voortgang te worden gerapporteerd, uiterlijk op 1 april. Volgens de Regeling Grote Projecten ontvangt de Kamer naast de voortgangsrapportage (VGR) een rapport van de Auditdienst Rijk (ADR). Het streven van Defensie en ADR is om gelijktijdig met de VGR het accountantsrapport van de ADR te verzenden. Deze tweede VGR spitst zich toe op ontwikkelingen vanaf de eerste VGR (Kamerstuk 34225 nr. 35, 1 april 2022) tot en met het eind van het kalenderjaar 2022, aangevuld met belangrijke ontwikkelingen in de periode daarna tot het moment van publicatie. Met deze rapportage komt Defensie tegemoet aan de informatiewens van de Tweede Kamer conform de Uitgangspuntennotitie groot project Vervanging onderzeebootcapaciteit van 10 december 2020.

De VGR beslaat meer aandachtsgebieden dan de verwerving van nieuwe onderzeeboten. Naast de onderzeeboot als platform gaat het bijvoorbeeld om de bewapening, ondersteunende capaciteiten en alle met de investering gepaard gaande kosten (*Life Cycle Costing – LCC*) en risico's. Ook worden internationale ontwikkelingen op onderzeebootgebied gemeld. Dit betreft de landen van de kandidaat-werven (Duitsland, Frankrijk, Zweden) omdat ontwikkelingen in deze landen van invloed kunnen zijn op het programma. Daarnaast worden in deze rapportage Australië, Canada en Spanje behandeld, landen waarmee Defensie samenwerkt en die eveneens (overwegen om te) investeren in hun onderzeebootcapaciteit (zie bijlage B).

1.2 Ontwikkelingen sinds de eerste voortgangsrapportage

1.2.1 Voorbereiding offerteaanvraag

In de aanbiedingsbrief bij de eerste VGR is aan de Tweede Kamer gemeld dat versneld zou worden toegewerkt naar de offerteaanvraag. De aangepaste planning impliceerde dat de huidige onderzeeboten langer moeten doorvaren. Ook is bij de eerste VGR aangekondigd dat de offerteaanvraag alleen betrekking zou hebben op het sluiten van een leveringscontract met de winnende werf.

Op basis van deze besluiten heeft Defensie voorbereidingen getroffen om de offerteaanvraag in het laatste kwartaal van 2022 te kunnen versturen. De belangrijkste activiteiten betroffen het uitwerken van het gunningsmodel, het finaliseren van het programma van eisen en het vaststellen van het juridische kader van de offerteprocedure. In juni 2022 hebben thematische sessies plaatsgevonden met de drie kandidaat-werven over enkele contractuele en technische

eisen om enerzijds de kandidaat-werven te informeren over de laatste stand van deze eisen, anderzijds om het risico op ongeldige biedingen zoveel mogelijk te mitigeren. Daarnaast heeft het programmateam enkele diepgravende integraliteitsessies gehouden over de inhoud van de offerteaanvraag. In de brief over de offerteaanvraag (Kamerstuk 34225, nr. 40) is de Tweede Kamer gemeld dat de performancecriteria van de vervangende onderzeeboot-capaciteit zijn aangepast en dat het programmabudget is verhoogd.

De offerteaanvraag is op het gebied van de leveringsvoorwaarden getoetst door de contracten-commissie van Defensie. Defensie heeft tevens advies van de landsadvocaat ingewonnen over de juridische inkleding van de offerteaanvraag.

Op 16 november 2022 heeft Defensie de offerteaanvraag verstuurd naar de drie kandidaat-werven. Op 7 december 2022 heeft Defensie de inhoud en het proces van de offerteaanvraag toegelicht in een bijeenkomst met de drie kandidaat-werven.

1.2.2 Governance en programmabeheersing

Zoals in de eerste VGR toegelicht, is in maart 2022 naar aanleiding van verschillende onderzoeken besloten tot een aanpassing van de governance-overlegstructuur, een kwalitatieve en kwantitatieve versterking van de programmaorganisatie, en een aanscherping en vervolmaking van de projectbeheersing en het risicomanagement. De Program Board en de functie programmamanager zijn opgeheven. Een Integraal Programmaoverleg onder voorzitterschap van een programmadirecteur is opgericht voor een heldere aansturing van het programma en een betere aansluiting tussen het bestuurlijk niveau en de uitvoering. Het voorzitterschap van de stuurgroep is belegd bij de Directeur-Generaal Beleid. Sindsdien zijn geen nieuwe wijzigingen aangebracht (zie bijlage C). Het ligt voor de hand om de governance en de programmabeheersing te evalueren richting het einde van de DMP D-fase, wanneer een besluit moet worden genomen over het vervolg van het programma (uitvoeringsfase). Daarmee wordt opvolging gegeven aan één van de aanbevelingen uit het externe onderzoek naar de programmaorganisatie (zie bijlage 1 bij de eerste VGR).

1.2.3 ADR aanbevelingen bij eerste voortgangsrapportage

Defensie streeft naar inzichtelijke voortgangsrapportages waarmee het ministerie zo goed mogelijk aan de informatiewens van de Tweede Kamer tegemoet komt. Hierbij worden de aanbevelingen en feitelijke bevindingen van de ADR betrokken. In de reactie op het ADR-rapport over de eerste VGR (Kamerstuk 34225, nr. 38) heeft Defensie een toelichting gegeven op de aanbevelingen bij zowel de basisrapportage als de eerste VGR, de feitelijke bevindingen uit het ADR-rapport (Kamerstuk 34225, nr. 36) en de maatregelen naar aanleiding van andere (externe) onderzoeken bij de eerste VGR (overzicht van deze maatregelen in bijlage 1 bij de eerste VGR).

Naar aanleiding hiervan is in de procesbeschrijving voor de totstandkoming van de (tweede) VGR verduidelijkt hoe de aspecten juistheid, volledigheid, tijdigheid en actualiteit en consistentie van informatie worden gewaarborgd. Dit betreft een intern Defensie-document.

De ADR onderstreept in haar aanbevelingen het belang van de beheersing van modificaties van het ontwerp en gedegen beoordeling van de risicomanagementplannen van de kandidaat-werven. Hieraan wordt onderstaand aandacht geschonken in paragraaf 2.1.2.

Ten aanzien van de vertrouwelijke bijlage over de risico's heeft de ADR voorts opgemerkt dat de VGR summier is. Het was volgens de ADR aan te bevelen om in het vervolg ook aan te geven op welke wijze de gerapporteerde risico's zijn gerangschikt. Defensie heeft in de reactie gemeld de aanbeveling te zullen overnemen. Hieraan is uitvoering gegeven in vertrouwelijke bijlage F.

De ADR heeft tot slot gewezen op de risico's van het ontbreken van een gedetailleerde planning. In de reactie heeft Defensie beklemtoond dat het programmateam een gedetailleerde (werk)planning hanteert, maar dat de programmaplanning ook nog de nodige onzekerheden kent. Naarmate de onzekerheden groter zijn (bijvoorbeeld mijlpalen die verder in de toekomst liggen) zullen er bandbreedtes en buffers in de planning worden verwerkt om eventuele tegenvallers te kunnen opvangen. De planning van het programma wordt geactualiseerd bij het bereiken van een mijlpaal of zodra er nieuwe informatie beschikbaar is die daartoe noopt. De eerstvolgende mijlpaal is de ontvangst van de offertes, die tot en met uiterlijk 28 juli 2023 kunnen worden ingediend.

2. Product

2.1 Eisen aan onderzeeboot en bewapening

2.1.1 Totstandkoming eisenpakket voor RFQ

Met de huidige onderzeeboten voert de Nederlandse Onderzeedienst verschillende soorten missies uit waarvoor zij wereldwijd hoog staat aangeschreven. Defensie heeft daarnaast de grondwettelijke taak het grondgebied van het gehele Koninkrijk te beschermen, waaronder het Caribisch gebied. Hiervoor moet de onderzeeboot beschikken over een groot uithoudingsvermogen, een groot bereik en logistieke zelfstandigheid. De grootte van de Nederlandse onderzeeboot biedt de mogelijkheid om een grote bemanning, specialisten en een aanzienlijke hoeveelheid wapens mee te nemen. Ook kunnen de boten voor lange periodes logistiek onafhankelijk worden ingezet. De vaareigenschappen en tactische kenmerken van een conventionele onderzeeboot maken dat deze in vergelijking met nucleaire onderzeeboten in relatief ondiep en nauw vaarwater kan opereren. De onderzeebootcapaciteit betreft een internationaal gewaardeerde niche-capaciteit. Om invulling te geven aan de eisen van Defensie zullen de kandidaat-werven voortbouwen op bestaande configuraties en technische oplossingen die zij al in gebruik of ontwikkeling hebben en die in onderlinge samenhang leiden tot een uniek ontwerp.

Het *Concept of Operations* (CONOPS) beschrijft de militair-operationele behoefte en vormt de basis van de functionele eisen. Een aantal concepteisen dat Defensie initieel aan de boot heeft gesteld, bleek tijdens de dialoog door de werven niet realiseerbaar met het beschikbare budget. Omwille van de betaalbaarheid en om de (minimale) behoefte scherper te definiëren zijn de eisen aan de boot daarom nogmaals tegen het licht gehouden en daarbij zijn, in samenspraak met de Commandant Zeestrijdkrachten en de Onderzeedienst, door de Commandant der Strijdkrachten performancecriteria aangepast. De in de offerteaanvraag vastgelegde eisen aan de boot voldoen aan de behoefte van een relevant inzetbare expeditionaire onderzeeboot van de B-variant die wereldwijd inzetbaar is en die de niche-capaciteit van Nederland goed kan blijven invullen.

2.1.2 Beheersing risico's aanpassingen (MOTS-) ontwerpen

Het COTS/MOTS-beleid van Defensie vloeit voort uit de aanscherping van het materieelbeleid in 2012 en is vastgelegd in het toetsingskader 'Verwerving van de plank' (Kamerstuk 32733, nr. 77). Het uitgangspunt hierbij is dat materieel commercieel of militair 'van de plank' wordt gekocht. Het verwerven van de plank beoogt op voorhand meer zekerheid over de kosten en de looptijd van een materieelproject dan bij de ontwikkeling van een product.

Defensie is van mening dat elke aanpassing van een door de kandidaat-werf voorgesteld (MOTS-) ontwerp extra risico's met zich mee kan brengen. Zoals in de brief over de offerteaanvraag (Kamerstuk 34225, nr. 40) is gemeld, heeft Defensie vanuit een wezenlijk nationaal veiligheidsbelang zes items als *Governement Furnished Equipment* (GFx) aangemerkt. Het betreft bewapening, beveiligde communicatie en informatienetwerken. De informatie hierover is gerubriceerd. Bij de keuze om een beperkt aantal items als GFx aan te merken is tevens een risicoafweging gemaakt, om te voorkomen dat aanpassingen aan het door de winnende kandidaat-werf voorgestelde ontwerp onbeheersbare risico's zouden meebrengen. Het risicomanagementplan vormt een primaire eis en dient als onderdeel van het overkoepelende projectmanagementplan te worden aangeleverd door de kandidaat-werf.

In de offerteaanvraag zijn hiervoor eisen gesteld aan het programmamanagement van de kandidaat-werf en controle hierop door middel van bijvoorbeeld reviews door het programma. In de kamerbrief over de offerteaanvraag (Kamerstuk 34225 nr. 40) is beschreven hoe op grote lijnen de beheersing van risico's binnen het programma plaatsvindt en welke belangrijkste risico's zijn onderkend. Deze onderwerpen komen ook aan bod in de voortgangsrapportages (zie hoofdstuk 6 en vertrouwelijke bijlage F).

2.2 Stand van zaken offertetraject

2.2.1 Onzekere ontwikkelingen defensiemarkt

De eerste VGR meldde dat de risicoreservering geen ruimte bevatte om onvoorziene tegenvallers op te vangen en dat nog geen rekening was gehouden met (recente) ontwikkelingen op de defensiemarkt. Defensie heeft in de aanloop naar de offerteaanvraag de businesscase, het risicoprofiel en de risicoreservering herijkt om de financiële effecten van dergelijke aspecten mee te nemen. Hierover is de Kamer geïnformeerd met de brief over de offerteaanvraag (Kamerstuk 34225, nr. 40). Defensie moet mede vanwege de verslechterde veiligheidssituatie rekening blijven houden met onzekere ontwikkelingen in de defensiemarkt omtrent onder andere prijs en toenemende druk op de leverings- en productieketen van de industrie. Dit kan ook effect hebben op de tijdige beschikbaarheid. Na ontvangst van de offertes zal opnieuw de balans moeten worden opgemaakt.

2.2.2 WNV en betrokkenheid Nederlandse industrie

De verwervingsstrategie is erop gericht om door gebruikmaking van artikel 346 VWEU en concurrentiestelling vanuit een wezenlijk nationaal veiligheidsbelang (WNV) nieuwe onderzeeboten te verwerven, kennis en capaciteit te waarborgen, ook met het oog op de instandhouding op termijn. Defensie wil de nieuwe onderzeeboten gedurende hun levensduur zelfstandig kunnen inzetten en, tot op zekere hoogte, zelf onderhouden en zal daarbij een beroep moeten doen op in Nederland aanwezige kennis en technologie. Dit vergt een zekere mate van strategische autonomie om militaire capaciteit in stand te houden en operaties uit te voeren, ongeacht het soort operaties en de coalitie waarbinnen inzet plaatsvindt. In de kaders voor de dialoog zijn genoemde uitgangspunten nader benoemd en uitgewerkt. De betreffende documenten zijn, zoals gemeld in de basisrapportage, ter vertrouwelijke inzage beschikbaar gesteld voor de leden van de vaste commissie voor Defensie.

Defensie heeft in verschillende Kamerbrieven en in de beantwoording van feitelijke vragen de Tweede Kamer geïnformeerd hoe het kabinet de betrokkenheid van Nederlandse bedrijven en kennisinstellingen bij het programma vervanging onderzeebootcapaciteit nader vorm geeft. Via drie verschillende sporen ziet het kabinet graag de Nederlandse betrokkenheid tot stand komen:

- door het stellen van eisen ter borging van WNV;
- door keuzes te maken over de inrichting van de instandhouding gedurende de levensduur;
- en door bredere Nederlandse betrokkenheid vast te leggen in een industriële samenwerkingsovereenkomst (ICA) met de winnende werf (zie hoofdstuk 5).

Het eisenpakket bevat geldigheidseisen ter waarborging van WNV, maar in het gunningsmodel is ook een WNV-gunningscriterium opgenomen waarmee de werven zich kunnen onderscheiden door het (op licentiebasis) betrekken van Nederlandse bedrijven voor de (door)ontwikkeling, engineering, productie, assemblage en/of instandhouding van kritieke systemen. Hiermee stimuleert Defensie dat Nederlandse bedrijven in de toeleveringsketen van de kandidaat-werven worden opgenomen ten behoeve van WNV.

Daarnaast moeten de kandidaat-werven met hun bieding voldoen aan eisen die Defensie in staat stellen om de instandhouding van de onderzeeboten zoveel mogelijk zelfstandig te organiseren met een regierol voor de Directie Materiële Instandhouding (DMI) in Den Helder. De DMI wordt hierdoor zo goed mogelijk gepositioneerd om zelf Nederlandse bedrijven en kennisinstellingen te kunnen betrekken bij de instandhouding gedurende de gehele levensduur. De ambitie is om hiervan ook een stimulans te laten uitgaan voor het onderhoudscluster in en rond Den Helder ("maintenance-valley"). De regierol van DMI impliceert investeringen door Defensie in personele capaciteit, kennis en infrastructuur. Hiermee beoogt Defensie personeel te behouden en nieuw personeel aan te trekken. Hoogwaardig opgeleid personeel is van belang voor de continuering van de onderzeebootcapaciteit.

2.3 Transitieplan

2.3.1 Status maatregelen langer doorvaren Walrusklasse

In de eerste VGR is toegelicht welke maatregelen nodig zijn om de operationele levensduur van de Walrusklasse te verlengen tot medio jaren dertig. Deze maatregelen vloeien voort uit het onderzoek door het Commando Zeestrijdkrachten (CZSK) naar de mogelijkheden en implicaties van langer doorvaren met de Walrusklasse, en de appreciatie hiervan door de Commandant der Strijdkrachten (CDS). De CDS heeft de maatregelen inmiddels geformaliseerd en opdracht gegeven om de maatregelen tot uitvoering te brengen. Hieronder volgt de actuele status.

Maatregelen materieel:

Een belangrijke maatregel betreft het stapsgewijs terugbrengen van het aantal inzetbare Walrusklasse onderzeeboten naar uiteindelijk twee onderzeeboten. Hierdoor wordt de beperkte onderhoudscapaciteit van de Directie Materiële Instandhouding (DMI) van het CZSK efficiënter benut. Ook de beschikbaarheid van reserveonderdelen wordt hiermee vergroot. De eerste Walrusklasse onderzeeboot (Zr. Ms. Walrus) wordt in 2023 formeel uit dienst gesteld. De tweede boot volgt omstreeks 2027. Onderdelen die geschikt zijn voor hergebruik worden gedemonteerd en veelal gereviseerd. Naast hergebruik van onderdelen worden voorraden met reservedelen aangevuld. De verwerving hiervan vindt nu plaats. Voor een aantal niet meer leverbare onderdelen geldt dat deze alleen door middel van *reversed engineering* kunnen worden verkregen. De verwerving hiervan duurt langer. Momenteel wordt gedetailleerd onderzocht welke (deel) installaties op welk moment zullen moeten worden vervangen om de twee resterende Walrusklasse onderzeeboten veilig inzetbaar en operationeel relevant te houden. Voor een aantal systemen zijn reeds modificatietrajecten opgestart. De veiligheid en operationele relevantie van de resterende Walrusklasse onderzeeboten worden doorlopend tegen het licht gehouden.

Maatregelen financieel:

De vereiste investeringen om de Walrusklasse onderzeeboten technisch veilig in te kunnen zetten en operationeel relevant te houden zijn ingepast in het Defensie Lifecycle Plan (DLP) 23.0. Deze investeringen betreffen onder meer vervanging van verouderde, niet-onderhoudbare installaties, aanvulling van reservedelen, aanpassing van systemen teneinde operationele capaciteiten te behouden, uitbreiding van engineeringcapaciteit bij DMI en het op peil houden van leefomstandigheden aan boord.

Maatregelen veiligheid:

De veilige inzet wordt verzekerd met validatieberekeningen aan de Walrusklasse onderzeeboten die doorlopend worden uitgevoerd en beoordeeld door de Maritieme Zeewaardigheidsautoriteit bij DMO. Richting het personeel van de Onderzeedienst wordt zorgvuldig gecommuniceerd over de veiligheidsmaatregelen zodat het vertrouwen in de Walrusklasse onderzeeboten behouden blijft.

Maatregelen personeel:

Zoals toegelicht in de eerste VGR moet een extra inspanning worden verricht om huidig personeel te behouden en nieuw personeel aan te trekken. Met het oog hierop wordt een strategische personeelsplanning uitgewerkt, die moet worden afgestemd op de transitie naar de nieuwe onderzeebootcapaciteit. Deze strategische personeelsplanning zal gaandeweg worden geactualiseerd en verfijnd zodra exactere gegevens over de personele behoefte beschikbaar komen. Beoogde instrumenten voor kennisbehoud bij de instandhouding van onderzeeboten zijn in ontwikkeling. Zo wordt gekeken naar de mogelijkheid om tijdelijk twee werknemers op een arbeidsplaats te laten functioneren zodat kennis kan worden overgedragen van ervaren op minder ervaren werknemers. Ook worden mogelijkheden vergroot om personeel met specifieke kennis en ervaring na regulier leeftijdsontslag opnieuw in dienst te nemen. De DMI van het CZSK ontwikkelt een kennisdatabank met onderhoudsprotocollen en -taakbeschrijvingen om nieuw, onervaren personeel eenvoudiger te laten beschikken over benodigde kennis.

2.3.2 Mogelijke impact op inzetbaarheid onderzeebootcapaciteit

De precieze operationele consequenties van langer doorvaren met de Walrusklasse zijn gerubriceerd. Wel kan worden gemeld dat de inzetduur waarmee planmatig rekening wordt gehouden, korter is. De inzetbaarheidseis in de Aanwijzing Gereedstelling Defensie (AGDEF) is verlaagd en gedeeld met de NAVO in het reguliere *NATO Defence Planning Process* (NDPP). Naar aanleiding van de huidige veiligheidssituatie en het dreigingsbeeld is de NAVO inzet paraatheidstermijn recent aangescherpt. De gereedstelling van de onderzeeboten is door het CZSK op de aangepaste inzetbaarheidseis en inzet paraatheidstermijn afgestemd. Met de onder paragraaf 2.3.1. genoemde maatregelen kunnen de Walrusklasse onderzeeboten veilig en operationeel relevant doorvaren tot medio jaren dertig. Mocht door onvoorziene omstandigheden de veiligheid van varen met onderzeeboten in het geding komen dan kan dit verdere beperkingen in de inzetbaarheid tot gevolg hebben.

2.4 Gerelateerde projecten

2.4.1 Torpedowerk- en ondersteuningsschip

Het DMP-traject voor het project Vervanging Hulpvaartuigen, waarbinnen de capaciteit Torpedowerk- en ondersteuningsschip wordt verworven, bevindt zich in de verwervingsvoorbereidingsfase. In dit project is voorzien dat de huidige onderzeeboot-ondersteuningscapaciteit van Zr. Ms. Mercurus na vervanging wordt geleverd door twee van de vier zeegaande hulpvaartuigen, die daarnaast ook de hydrografische taken van het CZSK op zich zullen nemen (zie Kamerstuk 27830 nr. 361). Naar verwachting zal de DMP D-brief in het eerste kwartaal van 2025 aan de Tweede Kamer worden verstuurd.

In de eerste VGR was het uitgangspunt nog dat Zr. Ms. Mercurus vervangen zou worden door een nieuw schip dat volledig was gericht op onderzeeboot-ondersteuning. Daardoor waren de kosten hiervan volledig te koppelen aan de onderzeeboten en is deze vervanging opgenomen in het LCC-budget van de *submarine enterprise*. Omdat daarna is besloten om het torpedowerkschip te vervangen door een schip dat zowel capaciteiten heeft voor onderzeeboot-ondersteuning als voor hydrografische taken, kunnen de kosten die zijn voorzien voor de onderzeeboot-ondersteuning niet langer worden geïsoleerd. Het zou daarnaast een vertekend beeld geven als de kosten voor hydrografische taken worden toegerekend aan de *submarine enterprise*. Het project Vervanging Hulpvaartuigen blijft gerelateerd aan de onderzeebootcapaciteit, maar zal om genoemde redenen geen onderdeel meer uitmaken van het LCC-budget voor het programma vervanging onderzeebootcapaciteit zoals opgenomen in de vertrouwelijke bijlage E.

2.4.2 Bewapening

In de basisrapportage en de eerste VGR is gemeld dat, naast het torpedowapensysteem, voor enkele (wapen)systemen geen behoefte is gesteld of budget gereserveerd voor de aanschaf, maar in het eisenpakket wel *provisions for* zijn voorzien. Als onderdeel van de totstandkoming van het definitieve eisenpakket voor de offerteaanvraag zijn de (functionele) eisen bepaald voor de beoogde wapensystemen. Zie voor het overzicht van de bewapening vertrouwelijke bijlage D.

Defensie heeft in de Defensienota 2022 aangegeven de slagkracht te vergroten. Voor de marine wil Defensie investeren in de aanschaf van langeafstandsraketten die kunnen worden gelanceerd vanaf fregatten en onderzeeboten. Het aanschaffen van deze raketten behelst een aparte behoeftestelling en valt buiten het levensduurbudget van het programma vervanging onderzeebootcapaciteit. De Tweede Kamer wordt spoedig, conform het Defensie Materieel Proces, met een A-brief geïnformeerd over de behoeftestelling van dit separate project (*Maritime Strike*).

2.4.3 Vastgoed en infrastructuur

Aangezien Defensie de komende jaren diverse nieuwe scheepsklassen introduceert, is een integraal plan voor de Nieuwe Haven in Den Helder benodigd, zodat alle scheepsklassen en ondersteunende infrastructuur kunnen worden geaccommodeerd. Voor een toekomstbestendige ontwikkeling van zowel de militaire als civiele haven in Den Helder, werkt Defensie actief samen met de provincie Noord-Holland en de gemeente Den Helder in het bredere samenwerkingsverband 'Ontwikkeling Maritiem Cluster regio Den Helder'.¹ De ambitie om een "maintenance valley" te ontwikkelen maakt hier deel van uit.

Het CZSK heeft een eerste inventarisatie uitgevoerd van de benodigde aanpassingen aan vastgoed en infrastructuur, onder meer met het oog op de onderzeebootvervanging. Als onderdeel van de RFQ is een *Facility Gap Analysis* gevraagd, waarin de kandidaat-werven moeten beschrijven wat er met de komst van de nieuwe onderzeeboot moet gebeuren op het gebied van vastgoed en infrastructuur. Elk onderzeebootontwerp met de daarbij behorende leveringen zoals simulatoren en werktuigen voor de instandhouding, zal invloed hebben op de benodigde aanpassingen op dit gebied. Met de winnende werf zal het plan voor vastgoed en infrastructuur in meer detail moeten worden uitgewerkt.

2.4.4 IT

In het materieellogistieke domein voor de nieuwe onderzeebootcapaciteit gaan data en automatisering een sleutelrol spelen. De ambitie is op termijn het onderhoud van de nieuwe onderzeeboot volledig datagestuurd in te richten. De kandidaat-werven is gevraagd een onderzeebootcapaciteit te leveren met geïntegreerde data-opslag, -verwerking en -analysecapaciteit voor datagestuurd onderhoud.

Data-uitwisseling met het Defensie ERP (SAP S/4HANA) is beoogd ten behoeve van de ondersteuning van de bedrijfsprocessen voor keten-, systeemlogistiek en financiën.

Het programmteam VOZBT heeft in de afgelopen periode overeenstemming bereikt met het programma Grensverleggende IT (GrIT) aangaande de software integratie van ondersteunende programmatuur voor de nieuwe onderzeeboot capaciteit in de toekomstige Defensie IT infrastructuur. Met het programma ROGER is eveneens afgestemd hoe de data-uitwisseling tussen het toekomstige onderzeebootwapensysteem en het Defensie ERP systeem op hoofdlijnen ingericht gaat worden. Eisen ter ondersteuning van softwareintegratie zijn meegenomen in het Programma van Eisen voor de RFQ van VOZBT.

¹ Kamerbrief strategisch vastgoedplan defensie 2022, Bijlage: Projectenoverzicht uitwerking Strategisch Vastgoedplan najaar 2022, paragraaf 4.6: Nieuwe Haven te Den Helder.

3. Tijd

3.1 Planning

In de eerste VGR is beschreven dat het beoogde moment waarop de eerste twee nieuwe onderzeeboten *fully operational capable* beschikbaar zijn, naar verwachting zal vallen in de bandbreedte 2034 – 2037. Voor de offerteaanvraag is het kader tijd als volgt nader toegespitst. Uiterlijk tien jaar na contracttekening moeten de varende beproevingen (*sea acceptance trials*) van de tweede boot zijn voltooid. De kandidaat-werven zullen bij hun bieding een concreet leverschema moeten indienen dat hieraan voldoet. Hiermee beoogt Defensie het risico op een *capability gap* te beperken.

Het programmteam hanteert een gedetailleerde werkplanning die berust op binnen de governance vastgestelde uitgangspunten en verwachte doorlooptijden. Bij het opstellen van de planning en in risicoanalyses wordt rekening gehouden met verschillende scenario's. Naarmate de onzekerheden groter zijn (bijvoorbeeld naarmate mijlpalen verder in de toekomst liggen) zullen er bandbreedtes en buffers in de planning worden verwerkt om eventuele tegenvallers te kunnen opvangen. De planning van het programma wordt geactualiseerd bij het bereiken van een mijlpaal of zodra er nieuwe informatie beschikbaar is die daartoe noopt.

De eerstvolgende mijlpaal is de ontvangst van de offertes. Dit is vanwege de omvang en complexiteit van de gevraagde informatie een arbeidsintensief proces. TNO en Marin ondersteunen Defensie bij het analyseren en valideren van de voorstellen van de kandidaat-werven. Na ontvangst van de offertes kan een betere inschatting worden gemaakt hoeveel tijd de beoordeling van de offertes zal vergen. In de daarop volgende periode worden de offertes beoordeeld. Het programmteam zal vervolgens de planning in meer detail kunnen vastleggen tot en met het gunningsbesluit en de DMP D-brief.

De huidige planning van het programma is op hoofdlijnen als volgt:

Uiterlijk 28 juli 2023	Ontvangst offertes
Eerste kwartaal 2024	Voorlopig gunningsbesluit en DMP D-brief
Tweede kwartaal 2024 2024-2025	Parlementaire behandeling DMP D-brief Definitief gunningsbesluit, ondertekening leveringscontract
2034-2037	Twee onderzeeboten <i>fully operational capable</i>

3.2 Vervolgstappen

3.2.1 Ontvangst offertes, beoordeling en gunning

De offertes van de kandidaat werven die tijdig (uiterlijk op de sluitingsdatum) zijn ingediend zullen worden beoordeeld op geldigheid en op de gunningscriteria volgens een (intern) vast te stellen beoordelingsprotocol. Bij de beoordeling op de gunningscriteria wordt beoordeeld in hoeverre de offerte voldoet aan de secundaire eisen zoals opgenomen in het gunningsmodel. Het voldoen aan gunningscriteria resulteert in een score voor elke geldige offerte en daarmee in een rangschikking.

In de periode tot het uiterlijke moment van indienen offerte (28 juli 2023) zal ook worden gewerkt aan het verder opstellen van het *Memorandum of Understanding (MoU)*. Per overheid zal het gesprek over deze (concept) MoU worden gevoerd. Defensie zal de MoU – voorafgaand aan de ondertekening van het leveringscontract – met de nationale overheid van de winnende werf sluiten. Ook is gewerkt aan de voorbereiding en uitvoering van een *site survey* in Den Helder. Delegaties van de kandidaat-werven kunnen hierbij delen van marine-terreinen gerelateerd aan de Onderzeedienst bekijken, waaronder onderhouds- en trainings-faciliteiten. Tot slot worden documenten uitgewerkt ter voorbereiding op besluitvorming over de resultaten van de verwervingsvoorbereiding, waarover de Tweede Kamer met de DMP D-brief wordt geïnformeerd.

3.2.2 DMP D-brief

Na beoordeling van de geldige offertes en verificatie van de voortgang van het ICA tussen de werf en EZK, zal het voorlopig gunningsbesluit worden vastgesteld en ter besluitvorming worden aangeboden aan de Ministeriële Commissie Onderzeebootvervanging. De Tweede Kamer wordt vervolgens middels een DMP D-brief geïnformeerd over de keuze voor het product en de geselecteerde werf met de daarbij vastgestelde oplevertermijn en prijs. Na parlementaire behandeling van de DMP D-brief wordt het voorlopige besluit omgezet in een definitief besluit en kan Defensie het contract met de winnende werf tekenen.

4. Geld

4.1 LCC-budget

De kosten en risico's tijdens de levensduur van de nieuwe onderzeebootcapaciteit zijn in kaart gebracht met behulp van de levensduurkostenbenadering. Het levensduurkostenbudget (LCC-budget) berust op de operationele behoefte van vier onderzeeboten en is een taakstellend budget. Het betreft het budget voor investeringen en exploitatie voor de nieuwe onderzeeboten voor de levensduur van 30 jaar, vastgesteld op basis van de huidige ramingen. Ook gerelateerde projecten die vallen binnen de *submarine enterprise* zijn onderdeel van dit LCC-budget, zoals kapitale munitie en het grootschalig onderhoud (*Capability Upkeep Program, CUP*) van de nieuwe onderzeebootcapaciteit.

Een geactualiseerd overzicht van het LCC-budget is in de commercieel vertrouwelijke bijlage E bij deze VGR toegevoegd. Het verschil tussen het actuele budget (prijspeil 2022) en het budget in de eerste VGR heeft drie oorzaken. Ten eerste is het gerelateerde project Torpedowerk- en ondersteuningsschip niet langer onderdeel van het LCC-budget, omdat deze als gevolg van een aangepast concept van de hulpvaartuigen financieel niet langer separaat beschouwd kan worden. Daarnaast heeft conform de jaarlijkse prijsbijstellingssystematiek de loon-, prijs- en valutabijstelling plaatsgevonden. Ten derde is in de Kamerbrief over de offerteaanvraag vervanging onderzeebootcapaciteit (Kamerstuk 34 225, nr. 40) een verhoogd budget kenbaar gemaakt welke is opgenomen in het LCC-budget.

De eerste VGR meldde reeds dat hetgeen de werven in de tweede dialoogronde hebben aangeboden nog niet paste binnen de beoogde richtprijs en plafondprijs, dat de risico-reservering geen ruimte bevatte om onvoorziene tegenvallers op te vangen en dat nog geen rekening was gehouden met (recente) ontwikkelingen op de defensiemarkt. Defensie heeft de businesscase, het risicoprofiel en de risicoreservering herijkt om dergelijke aspecten mee te nemen. Naar aanleiding van de geactualiseerde businesscase en risicoanalyse voorafgaand aan de offerteaanvraag, is geconcludeerd dat de basisraming en de risicoreservering hoger uitkwamen dan het bij de B-brief in 2019 vastgestelde budget. Het budget voor het programma vervanging onderzeebootcapaciteit is, als onderdeel van het besluit om over te gaan tot de offerteaanvraag, verhoogd met het geconstateerde tekort. De budgetverhoging wordt opgevangen in de Defensiebegroting.

4.2 Investering

De investeringsbudgetten maken deel uit van de begroting van het defensiematerieel-begrotingsfonds (DMF) van de Rijksbegroting. De Tweede Kamer heeft in de uitgangspunten-notitie expliciet gevraagd om toelichting op verschuivingen van overige materieelprojecten binnen het DMF als gevolg van dit project. Zoals hierboven aangegeven is er in 2022 sprake geweest van een aanvullende budgetbehoefte. In de vertrouwelijke bijlage E is derhalve een toelichting opgenomen op de hiermee samenhangende verschuivingen binnen het DMF.

4.3 Instandhouding

De instandhoudingsbudgetten maken deel uit van de begroting van het defensiematerieel-begrotingsfonds (DMF) en de overige exploitatie-uitgaven zijn opgenomen in 'hoofdstuk X (Defensie)' van de Rijksbegroting. Door het loskoppelen van de investering en de instandhouding in het verwervingstraject is er ten opzichte van de eerste VGR geen nieuwe financiële informatie beschikbaar. Er hebben zich daardoor op deze budgetten, los van de loon-, prijs- en valutabijstellingen, geen wijzigingen voorgedaan ten opzichte van de eerste VGR.

4.4 Transitiekosten

Zoals vermeld in de eerste VGR zullen de kosten van de transitiefase pas inzichtelijk worden aan het eind van de D-fase, op basis van de uitwerking van het gunningsbesluit. Hieruit volgt een planning voor de levering van de nieuwe onderzeeboten door de winnende kandidaat-werf, waarmee een gefundeerde inschatting van de kosten kan worden gemaakt tijdens de transitie, die dienen te worden gedekt vanuit het taakstellend budget.

5. Industriële samenwerkingsovereenkomst

5.1 Belang NLDTIB en Nederlandse betrokkenheid

Over de beoogde industriële samenwerkingsovereenkomst (*Industrial Cooperation Agreement - ICA*) is in de eerste VGR uiteengezet dat deze tot doel heeft om, bovenop hetgeen voortvloeit uit de WNV-eisen, een zo groot mogelijke Nederlandse betrokkenheid vast te leggen die bijdraagt aan een versterking van de Nederlandse Defensie Technologische en Industriële Basis (NLDTIB). De Defensie Industrie Strategie biedt hiervoor het beleidsmatige kader.

Het doel en de onderdelen van de ICA zijn in de brief van 16 december 2022 van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat aan de kandidaat-werven nader gespecificeerd.

De kandidaat-werven moeten, naast WNV-gerelateerde activiteiten op basis van de kritieke systemen van de onderzeeboot (die deel uitmaken van de offerte), voorstellen doen voor:

- activiteiten die betrekking hebben op de onderzeeboot, maar die niet direct voortvloeien uit de WNV-eisen;
- overige activiteiten die leiden tot Nederlandse betrokkenheid ter versterking van de NLDTIB.

5.2 Uitwerking concept-ICA's

Het ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK) heeft het voortouw bij de totstandkoming van de ICA, parallel aan het offertetraject onder verantwoordelijkheid van Defensie. EZK heeft de kandidaat-werven op 16 december jl. opgeroepen om concrete voorstellen voor de ICA uit te werken en te bespreken met EZK, alvorens deze uiterlijk 28 juli a.s. definitief in te dienen.

Naar aanleiding van de behandeling van de Defensiebegroting op 16 en 17 november 2022 heeft de Kamer de motie Stoffer c.s. aangenomen (Kamerstuk 36200-X-41) die de regering verzoekt aan ICA's minimale eisen te stellen inzake tijdige en wezenlijke Nederlandse betrokkenheid bij ontwerp, bouw en instandhouding van de hoogtechnologische niet-kritieke systemen, en de Kamer hierover op zo kort mogelijke termijn te informeren.

In de Kamerbrief van 25 januari 2023 naar aanleiding van de motie Stoffer c.s. is hieraan uitvoering gegeven en uiteengezet hoe het kabinet de motie interpreteert. Zoals verzocht in de motie, is in de brief duidelijk gemaakt dat de werven zich wat betreft de Nederlandse betrokkenheid niet moeten beperken tot activiteiten gerelateerd aan de kritieke systemen van de onderzeeboot als onderdeel van de offerteaanvraag. In de motie wordt de regering verzocht om de ICA conditioneel te maken voor de gunning en deze kwalitatief en kwantitatief mee te wegen in de besluitvorming. Hierover wenst de Kamer tijdig op hoofdlijnen te worden geïnformeerd, en uiterlijk in de DMP D-brief hoe dit daadwerkelijk is meegewogen. In dit kader licht de Kamerbrief toe hoe EZK de ICA-voorstellen van de werven zal beoordelen en welke besluitvorming is voorzien tot aan tekening van het leveringscontract met de winnende werf. Er dient met de winnende werf overeenstemming te zijn bereikt over de ICA voordat Defensie overgaat tot tekenen van het leveringscontract.

6. Risico's

6.1 Risicomanagement

Risicomanagement is bij de onderzeebootvervanging een doorlopend en dynamisch proces en vast onderdeel van de programmabeheersing. Concreet gaat het om risico's die technisch van aard zijn (bijvoorbeeld de integratie van systemen), die betrekking hebben op de planning en het budget, maar bijvoorbeeld ook op ontwikkelingen die het draagvlak voor de vervanging en de voortgang van de besluitvorming negatief kunnen beïnvloeden. Waar tot september 2022 is gewerkt aan een geactualiseerd risicoprofiel ieder kwartaal is voor de fase tot aan de ontvangst van de offertes waarin weinig nieuwe informatie beschikbaar komt, de interne rapportagefrequentie teruggebracht naar één keer per half jaar

6.2 Ontwikkeling risicoprofiel

Het risicoprofiel werd ten tijde van de eerste VGR nog gekenmerkt door zorg over de haalbaarheid van de planning en door het inzicht dat hetgeen de werven aanboden niet paste binnen de beoogde richtprijs en plafondprijs. Daarop is de aanpak van de verwervingsvoorbereiding gewijzigd en de dialoofase beëindigd. Bij de eerste VGR is gemeld dat de beëindiging van de dialoofase een gewijzigd risicoprofiel met zich meebracht.

Dit is verwerkt in de risicoanalyse over de eerste helft van 2022. Op basis van het gewijzigde profiel is het risicodossier inclusief de risicoreserve geactualiseerd zoals toegelicht in de vertrouwelijke bijlage bij de Kamerbrief offerteaanvraag vervanging onderzeebootcapaciteit van september 2022.

In november 2022 is de offerteaanvraag verstuurd. Dit is een belangrijke component in de actualisatie van het risicoprofiel zoals opgenomen in de risicoanalyse over de tweede helft van 2022. Een aantal risico's is gemitigeerd, wat samen met overige ontwikkelingen op het dossier zijn weerslag heeft gevonden in de meest recente risicoanalyses. Daarmee is de ontwikkeling van het risicoprofiel zowel financieel als op tijd licht positief ten opzichte van de vorige actualisatie van het risicodossier. De risicoreservering is niet gewijzigd sinds september 2022. De risicoanalyse over de tweede helft van 2022 vormt het uitgangspunt voor deze tweede VGR, zie voor een nadere toelichting vertrouwelijke bijlage F over de belangrijkste risico's.

6.3 Actuele risico's op geld en tijd

In de commercieel vertrouwelijke bijlage F zijn de top tien risico's voor geld en de top vijf risico's voor tijd, voorafgaand en na de gunning, opgenomen. Deze risico's geven een indruk van de belangrijkste onderkende risico's, maar dienen tegelijk te worden beschouwd als een momentopname, omdat deze gaandeweg de verwervingsvoorbereiding voortdurend opnieuw worden gezien.

7. Bijlagen

Bijlage A

Lijst van begrippen en afkortingen

A-brief Kamerbrief over de resultaten van de behoeftestellingsfase in het Defensie Materieel Proces.

ADR Auditdienst Rijk.

AGDEF Aanwijzing Gereedstelling Defensie.

CDS Commandant der Strijdkrachten.

CUP *Capability Upkeep Program*. Grootschalig instandhoudingsprogramma.

DMP Defensie Materieel Proces.

CZSK Commando Zeestrijdkrachten.

CONOPS *Concept of Operations*. Het CONOPS beschrijft de militair-operationele behoefte en vormt de basis van de functionele eisen.

COTS *Commercial Off-The-Shelf*. Standaard producten 'van de plank' in plaats van maatwerk-producten.

DMP D-brief Kamerbrief over de resultaten van de verwervingsvoorbereidingsfase in het Defensie Materieel Proces.

DLP Defensie Lifecycle Plan.

DMF Defensie Materieelbegrotingsfonds.

DMI Directie Materiële Instandhouding.

ERP *Enterprise Resources Planning*. Defensie maakt gebruik van het ERP system SAP S/4HANA.

EZK Ministerie van Economische Zaken & Klimaat.

GfX *Government Furnished Equipment / Information / Software*. Door de overheid aan de werf te leveren uitrusting / informatie / software.

ICA *Industrial Cooperation Agreement*. Industriële samenwerkingsovereenkomst

ILS *Integrated Logistics Support*. Een methodiek met als doel het garanderen van de vereiste beschikbaarheid van een systeem tegen de laagst mogelijke kosten.

LCC *Life Cycle Costing*. Levensduurkosten.

MLU *Mid-Life Upgrade*, levensduur verlengend onderhoud.

MOTS *Military Off-The-Shelf*. Militaire producten 'van de plank'.

Bijlage B

Internationale ontwikkelingen

MoU *Memorandum of Understanding*. Een overeenkomst of intentieverklaring tussen nationale overheden.

MSI *Mission System Integration*.

NDPP *Nato Defence Planning Process*.

NLDTIB Nederlandse Defensie Technologische en Industriële Basis.

PoR *Program of Requirements*. Het programma van eisen, eisenpakket.

RFQ *Request for Quotation*. Verzoek tot het uitbrengen van een offerte.

VGR Voortgangsrapportage.

VOZBT het programma Vervanging Onderzeebootcapaciteit

WNV Wezenlijk Nationaal Veiligheidsbelang

In de voortgangsrapportage (VGR) wordt gerapporteerd over relevante ontwikkelingen betreffende onderzeebootbouw in de landen van herkomst van de kandidaat-werven en eventueel overige bondgenoten en partnerlanden. Hiervoor leveren de defensie-attachés indien van toepassing informatie uit openbare bronnen. Er zijn over de rapportageperiode geen relevante openbare internationale rapporten bekend over de vervanging van onderzeeboten. Onderstaand treft u per land noemenswaardige ontwikkelingen ten opzichte van de basisrapportage en de eerste VGR. Gezien de fase waarin het programma zich bevindt in aanloop naar de uit te brengen offertes, is de afweging gemaakt om niet per land een duiding te geven.

Landen kandidaat-werven

Duitsland

ThyssenKrupp Marine Systems (TKMS) is onderdeel van ThyssenKrupp en bestaat uit de Howaldtswerke-Deutsche Werft (HDW), Blohm+Voss Naval en Atlas Elektronik. Momenteel heeft de Duitse marine 6 conventioneel voortgestuwde onderzeeboten Type 212A van HDW in gebruik. TKMS heeft in juli 2021 de opdracht gekregen om in samenwerking met Kongsberg Defence & Aerospace 6 Type 212CD-onderzeeboten te bouwen, waarvan 4 voor Noorwegen en 2 voor Duitsland. De levering van de eerste nieuwe onderzeeboot voor Noorwegen is voor 2029 gepland, de nieuwe onderzeeboten voor Duitsland in 2032 en 2034.

Frankrijk

Frankrijk heeft op dit moment 4 nucleair voortgestuwde aanvalsonderzeeërs van de Rubis-klasse in dienst. Hier is sinds juni 2022 de *Suffren* bijgekomen, een door Naval Group gebouwde onderzeeboot van de Barracuda-klasse die de Rubis-klasse moet gaan vervangen. Daarnaast beschikt Frankrijk over 4 nucleair voortgestuwde onderzeeboten met ballistische raketcapaciteit van de Le Triomphant-klasse. Naval Group heeft opdracht gekregen om een plan uit te werken voor de vervangende capaciteit van de Le Triomphant-klasse, met een geplande eerste vaardatum in 2035. Op dit moment zijn er twee typen conventioneel voortgestuwde onderzeeboten van Frans ontwerp in gebruik bij andere marines: de Agosta-klasse en de Scorpène-klasse.

Zweden

In maart 2022 heeft Saab een contract getekend voor de *mid-life upgrade* (MLU) van de derde onderzeeboot van de Gotland-klasse. De MLU zal bestaan uit onder andere een revisie en upgrade van het gevechtssysteem. Dit zijn nieuwe systemen die ook worden geïmplementeerd in de twee nieuwe A26-klasse onderzeeboten voor de Zweedse marine. Eind juni 2022 werd de kiel gelegd van de eerste A26 onderzeeboot *Blekinge* op de scheepswerf Saab Kockums in Karlskrona. De planning is dat de twee nieuwe onderzeeboten worden geleverd in 2027 en 2028.

Bijlage C

Governance en projectorganisatie

In september 2022 kreeg Saab ook de order voor het moderniseren van de onderzeeboot *Södermanland*, een voorloper van de Gotland-klasse. Hiermee kan de operationele levensduur van de onderzeeboot met 6 jaar worden verlengd.

Overige landen

Australië

De Australische regering beschouwt nucleair voortgestuwde aanvalsonderzeeboten (SSN) een fundamenteel onderdeel van de toekomstige verdedigingscapaciteit van het land. De regering heeft een taskforce opgedragen om opties te ontwikkelen waarmee op een snelle manier over de nieuwe nucleaire onderzeebootcapaciteit kan worden beschikt. De eerste uitkomsten hiervan zijn aangekondigd op 13 maart jl., tijdens een bezoek van de premier van Australië aan de Verenigde Staten. De transitie van de huidige conventionele Collins-klasse onderzeeboten naar de nieuwe nucleaire onderzeebootcapaciteit strekt zich uit over een lange periode en zal in nauwe samenwerking met de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk gestalte moeten krijgen.

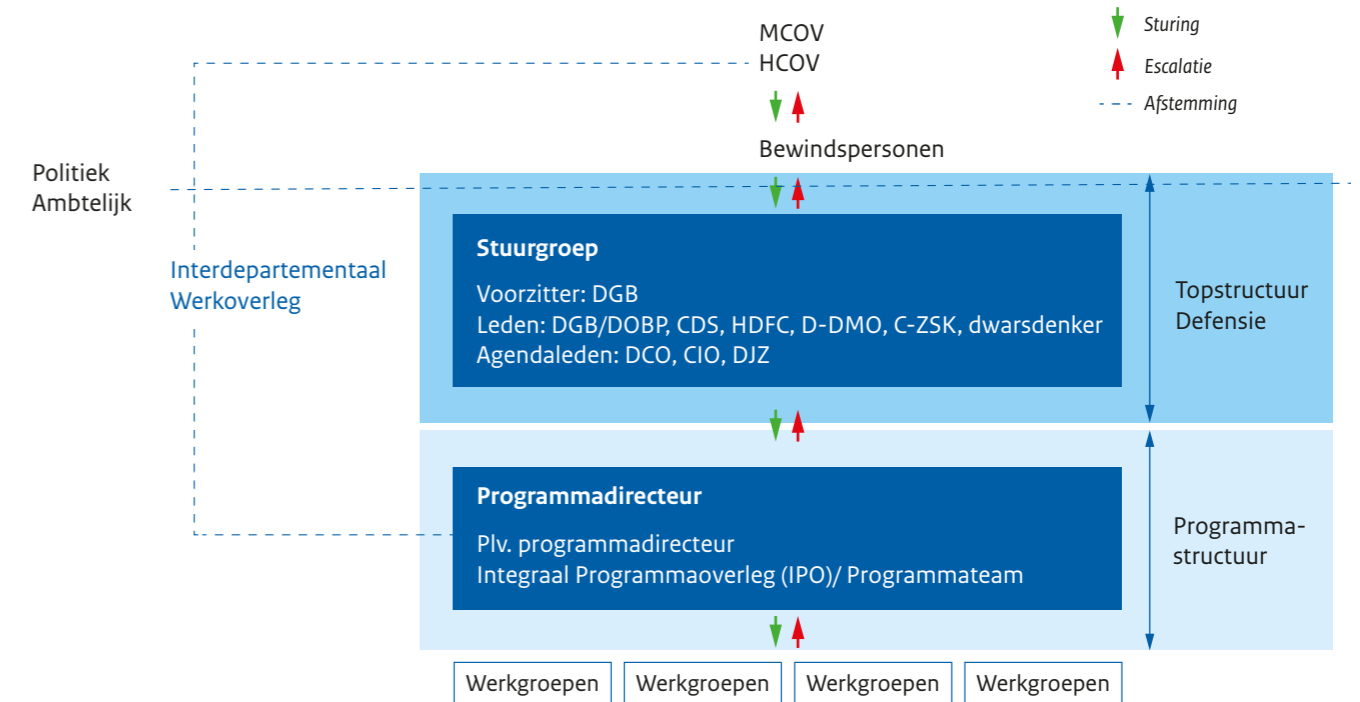
In juni 2022 trof Australië een schikking van 555 miljoen euro met de Franse werf Naval Group ter compensatie van de geannuleerde order voor 12 conventioneel voortgestuwde onderzeeboten, als gevolg van de enhanced trilateral security partnership (in de media 'AUKUS' genoemd) tussen de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk en Australië.

Canada

Canada treft voorbereidingen om, ter vervanging van zijn huidige onderzeebootcapaciteit van 4 Victoria-klasse onderzeeboten, op termijn 8 conventioneel voortgestuwde onderzeeboten aan te schaffen. Het daarvoor opgerichte project bevindt zich nog in een beginfase waarin verschillende mogelijkheden worden verkend. Vanuit het Canadese ministerie van Defensie is interesse getoond in de ervaringen met het Nederlandse onderzeebootvervangingsstraject.

Spanje

De Spaanse werf Navantia bouwt 4 nieuwe onderzeeboten van de S80-klasse voor de Spaanse marine. De eerste boot *Isaac Peral* (S81) zal naar verwachting medio 2023 in dienst worden gesteld. In juni 2022 heeft een Spaans bedrijf in informatietechnologie en defensiesystemen, een order van 70 miljoen euro ontvangen van het Noorse Kongsberg Defence & Aerospace om de toekomstige 212CD-onderzeeboten (voor zowel Noorwegen als Duitsland) uit te rusten met elektronische verdedigingssystemen.

- CDS - Commandant der Strijdkrachten
- CIO - Chief Information Officer
- CZSK - Commandant Zeestrijdkrachten
- DCO - Directeur Communicatie
- D-DMO - Directeur Defensie Materieelorganisatie
- DGB - Directeur-generaal Beleid
- DOBP - Directeur Operationeel Beleid en integrale Plannen
- HCOV - Hoog-ambtelijke Commissie Onderzeebootvervangning
- HDFC - Hoofddirecteur Financiën en Control
- IPO - Integraal Programma Overleg
- IWO - Interdepartementaal Werkoverleg Onderzeeboten
- MCOV - Ministeriële Commissie Onderzeebootvervangning

Colofon

KD: Ambtelijke leiding
DIRECTORAAT-GENERAAL BELEID

Locatie Den Haag - Plein-Kalvermarktcomplex
Kalvermarkt 32 's-Gravenhage

Postadres Postbus 20701
2500 ES 'S-GRAVENHAGE
MPC 58B

Ministerie van Defensie
Maart 2023